

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В статье рассмотрены основные проблемы управления устойчивым развитием в современных условиях на отечественных предприятиях, определены главные цели устойчивого развития предприятия и рассмотрена их взаимосвязь. Предложены меры по управлению основными системами при обеспечении устойчивого развития предприятия.

У статті розглянуті основні проблеми управління стійким розвитком в сучасних умовах на вітчизняних підприємствах, визначені головні цілі стійкого розвитку підприємства і розглянутий їх взаємозв'язок. Запропоновані заходи по управлінню основними системами при забезпеченні стійкого розвитку підприємства.

In the article the basic problems of management steady development are considered in modern terms on domestic enterprises, the primary objectives of steady development of enterprise are certain and their intercommunication is considered. Measures are offered on a management the basic systems at providing of steady development of enterprise.

Ключові слова: сталий розвиток, екоресурси, ековиробництво, екотехнології, соціо-еколого-економічна система

Вступ. Проблема управління сталим розвитком на рівні підприємства сьогодні являється надзвичайно важливою, адже саме підприємства є ланками у формуванні добробуту людства. Керівники будь-якого підприємства, не залежно від форми власності підприємства, виду діяльності, розмірів, повинні підтримувати належний стійкий розвиток своєї організації, оскільки без цього не можливий і сам розвиток підприємства, і тим більш ефективна конкурентна боротьба.

Основний розділ. Сталий розвиток – це процес змін, в якому використання ресурсів, вклад інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку та інституціональні зміни узгоджені один з одним та закріплюють нинішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб та прагнень. Тобто забезпечення насамперед не спливаючих з часом – від покоління до покоління – якості життя людей та природного капіталу. Сталий розвиток має на увазі рівноправ'я як нинішнього, так і майбутніх поколінь у розвитку та сприятливій середі існування [1, с. 997].

Дослідження питань прояву суті стійкості промислових підприємств показала відсутність на сьогоднішній день єдиного загальноприйнятого підходу до визначення даної категорії. Ряд авторів, таких як Т. В. Сухорукова [2], А. Д. Шеремет [3], Й. Шумпетер [4] сталість підприємства ототожнюють з його фінансовим станом, в якому факт його збитковості грає головну роль, а банкрутство розглядається як один з інструментів, призначених для забезпечення функціонування стійких підприємств.

Зеткіна О. В. розглядає сталість підприємства як забезпечення його рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і управління підприємством, стійкого фінансового стану за рахунок поліпшення структури активів, а також стабільного

розвитку потужності підприємства і соціального розвитку колективу при самофінансуванні в умовах динамічного зовнішнього середовища, що розвивається [5].

На думку Севастьянова А., стійкість підприємства є віддзеркаленням стабільного перевищення доходів над витратами: шляхом ефективного їх використання, сприяючого безперебійному процесу виробництва і реалізації продукції [6].

Медведев В. А. визначає сталість підприємства як рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення в тривалій перспективі з обліком найважливіших зовнішніх і внутрішніх чинників [7].

Алексеев В. доходить висновку, що сталість являється віддзеркаленням стабільного перевищення доходів над витратами, що забезпечує вільне маневрування наявними ресурсами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійному процесу виробництва і реалізації продукції. Тобто, науковець вважає, що стійкість підприємства представлено станом його матеріальних, економічних і трудових ресурсів, їх розподіл і використання, які забезпечують розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику [8].

Але з іншої точки зору, якщо підприємства вестимуть своє господарювання, виробляючи продукцію для задоволення потреб споживачів та отримання прибутку бездумно, не раціонально використовуючи при цьому ресурси, як природні, ті, що « не належать нікому», так і свої власні, то наше людське існування стане схожим на своєрідний простір, де головним буде лише біологічне виживання та відтворення фізіологічної сутності людини [1, с. 92].

Тому враховуючи вищесказане, вважаємо, що сталий розвиток підприємства слід розглядати не лише з економічної точки зору, оскільки дане поняття є значно ширшим та включає в себе соціальну та екологічну складові. На нашу думку сталий розвиток слід розглядати з двох позицій: сталий розвиток як стан та сталий розвиток як процес. Тобто сталий розвиток підприємства – це особливий стан господарської системи (у конкретний момент часу при певних умовах), при функціонуванні якої не порушується її гармонія з природою та підтримуються соціальні гарантії персоналу при високому економічному рівні. Характерною ознакою досягнення даного стану підприємства є його цілеспрямований рух, згідно відповідним цілями, чітке слідування яким дозволить максимально ефективно та правильно направити усі ресурси підприємства та його потенціал для розв'язання важливого завдання, яке постало перед підприємством. При досягненні стану сталого розвитку підприємство переходить на новий етап з якого і починається сам процес сталого розвитку.

Глобальні цілі досягнення сталого розвитку представлені збереженням екоресурсів, відстороненням бідності та економічної несправедливості, являються сумісними та взаємодоповнючими.

Виробництво продукції пов'язане безпосередньо із споживанням значних природних, речових та енергетичних ресурсів, а звідси – виснаження, забруднення біосфери викидами підприємств та відходами, а також пошкодження екосистеми.

Більшість екологічних проблем пов'язані з проблемами формування форм власності. Багато природних благ не можуть знаходитися у приватному володінні (атмосфера Землі, водні шляхи, ландшафти, звукові чи електромагнітні спектри) чи колективній власності (нафтові поклади, зони риболовства). Вони відносяться до ресурсів, до яких можливий відкритий та безкоштовний доступ. Основною причиною екологічних проблем називають неспроможність ринкової системи у існуючій структурі ефективно адресно розподіляти екологічні ресурси, тобто давати «правильну» грошову оцінку руйнівному характеру їх використання.

Перехід до сталого розвитку являється стратегічно важливим напрямком і при правильному підході є надзвичайно ефективним засобом досягнення поставленої мети людством: економічний розвиток при збереженні екологічної ситуації та гідному соціальному становищі. Тому для переходу до сталого розвитку підприємства повинні розробити для себе цілі, які для ефективності виконання, можуть розподілятися на фундаментальну та допоміжну цілі, остання з яких складатиметься з гарантуючої та сприяючої. Цілі обов'язково мають бути взаємопов'язані між собою та такими, що не суперечать один одному і направлені до

одного кінцевого результату, а саме: досягнення промисловим підприємством стану сталого розвитку. Приблизний варіант цілей ми розробили та пропонуємо його до розгляду (рис. 1).

Перейдемо безпосередньо до розгляду цілей. Фундаментальна ціль підприємства має бути сформована так: це умовно нескінченне функціонування підприємства та його прогресивний розвиток при високих економічних показниках, нормальному соціальному становищі працівників підприємства та стабільній екологічній ситуації. Дана ціль не дарма стоїть на вершині представленого малюнку, оскільки являється ключовою, цементуючою.

Гарантуючі цілі, що забезпечують сталий розвиток мають два напрямки:

- 1). збереження існуючої стійкості підприємства (його показників) та недопущення погіршення ситуації, яка дає можливість існувати організації в подальшому, тобто недопущення погіршення екологічної ситуації, утримання на стабільному рівні економічної та соціальної систем;
- 2). раціональне використання ресурсів, якими володіє та користується підприємство для підтримання економічної, екологічної та соціальної стійкості підприємств.

Сприяючі цілі, тобто такі цілі, виконання яких дасть змогу підприємству підтримувати такий особливий стан, як сталий розвиток та створюватиме перешкоду для переходу господарюючої системи у стан нестабільності. Сприяючі цілі передбачають створення умов, в яких можуть та повинні існувати працівники підприємства. Саме вони підтримують (відтворюють) життєво важливі параметри існування суспільства, являючись його складовими. Також до сприяючих цілей слід віднести випуск екологічно чистої продукції для задоволення споживацьких потреб. Останньою, та не менш важливою, складовою даної цілі є відтворення екологічно-економічно-соціальнообумовленої трансформації системи стійкого розвитку підприємства. Це являється важливою задачею, яку повинен взяти на себе голова підприємства.

Реалізація допоміжних цілей – запорукою успіху підприємства, який досягається через консервування, тобто збереженні в незмінному вигляді природи, мінімізації негативного впливу підприємств на навколишнє середовище, а також обмеження межі втручання людства в природу. Останнє досягається шляхом розробки та дотримання екологічних стандартів, нормування умов життя та діяльності.

Але це лише одна частина проблеми. Інша - пов'язана з перебудовою людини своєї технологічної основи. Річ у тім, що якщо людство буде і в подальшому не ефективно використовувати існуючі ресурси, як це відбувається і зараз, ніякі екологічні стандарти та обмеження не врятують екосистеми від пагубного для них техногенного впливу. Технологічні системи, які використовує підприємство повинні вдосконалюватися, так щоб їх екодеструктивність знижувалася по мірі росту населення, збільшення кількості підприємств та виробленої продукції. Іншими словами, постійно має відбуватися «рух вперед» - підвищення ефективності функціонування соціо-еколого-економічної системи.

Секрет управління стійким розвитком підприємств полягає у тому, щоб зберегти незмінність біологічної природи людини, біосфери, та з великою швидкістю змінити стан соціально-економічної системи підприємства. Іншими словами, керівники підприємства мають направити свої сили для консервування екологічної системи та вжити певних заходів для стимулювання прогресивних змін в соціально-економічній системі підприємства (рис. 2).

Рис. 1. Цілі сталого розвитку промислового підприємства

На малюнку видно, що економічна та соціальна системи прагнуть розвитку, росту, устрімляючись до вершини, що цілком зрозуміло, адже ціль функціонування будь-якого підприємства є отримання прибутку, який в свою чергу підвищує соціальний рівень людини.

Екологічна система має бути зафіксована на сталому рівні, з одного боку система наче «тягнеться» до низу, протистоїть двом іншим системам, борючись за своє місце на вершині піраміди, а з іншого боку, продовжує свій природний розвиток.

Недарма на малюнку піраміда починається з економічної системи: саме економіка є базисом, основою розвитку підприємства. Вершиною піраміди є екологічна система, бо якщо виробництво продукції, функціонування самого підприємства приносить велику шкоду природі, а значить і здоров'ю людини, то не буде сенсу розвитку таких організацій, які приносять непоправну шкоду людству.

Функціонування підприємства можна порівняти з життєдіяльністю живого організму: правильний догляд та піклування призведе до здорового та нормального його розвитку. Якись сторони, риси, належні організму слід розвивати, а якісь, навпаки, потрібно утримати на певному рівні.

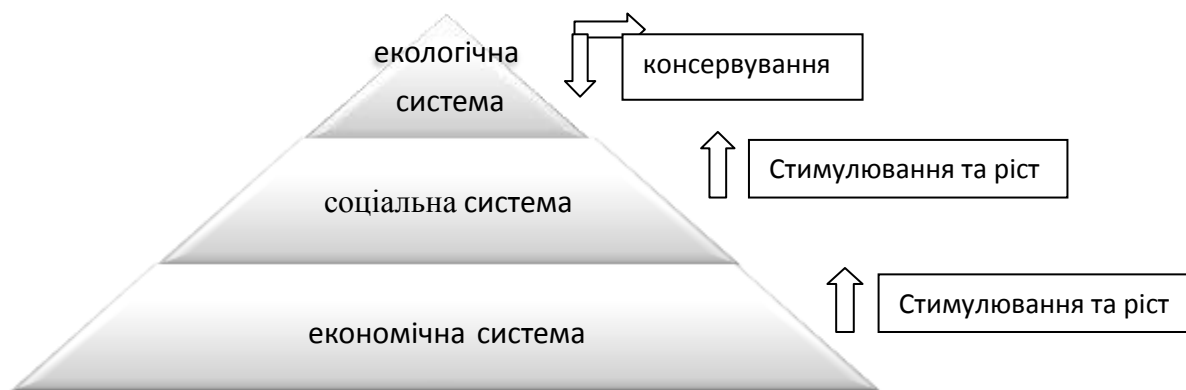

Рис. 2. Методи управління базовими системами сталого розвитку

З представленою малюнку видно, що вплив на навколишнє середовище та її деградація досить тісно пов'язані з рівнем економічного становища підприємства, що вже досягнутий, іншими словами: чим вище останній, тим нижче рівень деградації. Багатовисхідними дослідженнями, проведеними професорами Л.Г. Мельником (Україна), Л. Хенсом (Бельгія) та іншими вченими, було виявлено: при рості доходу на душу населення рівень деградації навколишньої середовищі спочатку зростає, а потім по мірі досягнення певного рівня добробуту починає знижуватися. В теорії ця крива отримала назву кривої Кузнеця [9, с. 150].

Проведемо аналогію, розглянувши дану ситуацію на рівні окремого підприємства. По мірі економічного росту, що починається з низького рівня розвитку та доходів від господарської діяльності, на перший план виходять природоексплуатуючі сектори, екстенсивне використання природних ресурсів, робочої сили, потужностей підприємства. Все це призводить до росту виснаженості природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, виходу із строю обладнання та устаткування, погіршення стану здоров'я людей, збільшення кількості браку чи неякісної продукції, і врешті-решт втрату постійних покупців, зниження рівня конкурентоспроможності, падіння прибутку. Однак, для уникнення такої ситуації з'являються засоби для структурно-технологічних ресурсозберігаючих змін на підприємстві, використання екологічно-чистих технологій, таким чином знижується екологічний вплив. Цьому також сприяє і підвищення фінансової бази підприємства, і рівень добробуту населення, і ріст вимог людства до екологічної компоненти якості життя. Тобто спочатку, коли підприємство лише починає займатися своєю господарською діяльністю і має слабку економічну базу, для її поліпшення воно використовує екстенсивні методи використання належних йому ресурсів (трудових, природних та інших), наносячи шкоду здоров'ю людини. При досягненні певного рівня, підприємство, «збавляючи обороти», оживляє навколишнє середовище, тобто застосовує більш модернізоване обладнання, техніку, нові технологічні процеси. Даний процес «оживлення» природи відбувається на підсвідомому рівні. Це є негативним проявом, адже з перших днів свого функціонування керівництво підприємств припускається великої помилки, спочатку погіршуючи екологічне становище, а потім його намагається відновити, що вимагатиме вже більших грошових витрат.

Керівники підприємств при займанні виробничою діяльністю мають пов'язувати два процеси: скорочення чи певну стабілізацію використання природних ресурсів, об'єм забруднень, з однієї сторони, та ріст економічних показників (випуск продукції та її збут) за рахунок удосконалення технологій, застосування маловідходного та ресурсозберігаючого виробництва, використання вторинних відходів – з іншої. Обидва ці напрями передбачають корінну структурну перебудову у діяльності підприємства на користь природозберігаючих та

наукоємних видів діяльності, а також на користь людини. Якщо негайно не ліквідувати таке пагубне ставлення до навколишньої середовища, це призведе до того, що ми матимемо покоління багатих, але хворих людей.

Також слід зазначити, що суспільству необхідно приділяти більше уваги управлінню екологічної освіти та екологічному вихованню молоді та пам'ятати, що екологічні ресурси не безмежні. Треба цінувати та оберігати навколишнє середовище, висвітлювати проблеми управління в засобах масової інформації, публікувати статті у журналах, розробляти нові підходи щодо взаємодії людини та природи. Управління екологічною освітою має бути нелінійним, гнучким, відкритим, стимулюючим. Кожен має усвідомити, що найголовніше – це збереження здоров'я людини, що забруднення навколишнього середовища токсичними речовинами, нестача сировинних ресурсів – проблема людства.

Висновки. Аналіз тенденцій глобальних, регіональних, локальних та галузевих змін у природі свідчить про нагальну потребу набуття виробників фундаментальних екологічних знань та вмінь і формування високої культури спілкування з природою, розуміння первинності законів природи, усвідомлення особистої відповідальності за екологічні проблеми не лише свого підприємства, регіону, а й світу в цілому. Ієрархічна система взаємопов'язаних складових: екологічні знання – екологічне мислення – екологічна свідомість – екологічна етика – екологічна культура, відбиває ступінь екологічної зрілості, допомагає прийняти правильне рішення для розв'язання сучасних екологічних проблем при досягненні високих економічних показників.

Література:

1. Дегтярьова О. Устойчивое развитие – новая общественно-экономическая парадигма. // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2006. – Вип. 211. – С. 975 – 981
2. Сухорукова Т.В. Экономическая устойчивость предприятия // Экономика Украины. —2001. — № 5. — С. 48-52.
3. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности. — М.: ИНФРАМ, 2001. — 415 с.
4. Шумпетер Й. А. История экономического анализа / Пер. с англ. — М.: Экономическая школа, 1998. — 342 с.
5. Зеткина О.В. Об управлении устойчивостью предприятия. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 2003. — 134 с.
6. Севастьянов А.В. Методы и механизмы управления интеграционными процессами в промышленности. — М.: «Дело Лтд», 2004. — 243 с.
7. Медведев В.А. Устойчивое развитие общества: модели, стратегия. — М.: Академия, 2001. — 267 с.
8. Алексеенко Н. В. Устойчивое развитие предприятия, как фактор экономического роста региона. // Економіка і організація управління. - № 3. - 2008.- с. 61
9. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник/ под. ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – 2-е изд., стер. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2008.- 1120 с.